

Türkiye Sultan Kabus Sonrası Umman İçin Nasıl Hazırlanmalı?

Murat ÇELİK*

ÖZ

1970 yılından sonra uluslararası sahnede görünür olan Umman, takındığı tarafsızlık politikası ve keşfedilen petrolle zamanla Orta Doğu'da önemli bir ülke haline gelmiştir. Arap ülkeleriyle İran arasındaki denge politikasının yanı sıra hem Asya Alt Kıtasında hem de Doğu Afrika'daki derin bağları Umman'ı daha da önemli bir konuma yükseltmiştir. Sultan Kabus ile modernleşme hamleleri yapan Umman birliğini kurma yoluna gitmiş böylece Orta Doğu'nun İsviçre'si olarak anılmaya başlamıştır. Ancak Umman'ın uzun süreli lideri Sultan Kabus'un hastalığı kendisinden sonraki dönemi önemli kılmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin de Orta Doğu ve Asya Alt Kıtasındaki menfaatleri nedeniyle Sultan Kabus sonrasına hazırlanması gerekmektedir. Bu çalışmada Umman ve Sultan Kabus üzerinde durulmakta ve Sultan Kabus sonrasına nasıl hazırlanılması gerektiğine işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Umman, Türkiye, Arap Yarımadası, Sultan Kabus.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Öğretim Üyesi, mcelik@ybu.edu.tr.

How Should Turkey Prepare for the Post-Qaboos Oman?

ABSTRACT

Oman has been visible on the international stage after 1970. Oman's visibility on the international stage is related to his neutrality policy with Sultan Qaboos. Oman has also become an important country in the Middle East with the discovery of oil. It has pursued a policy of balance between Arab countries and Iran. On the other hand, it has maintained deep ties to both the Asian Sub-Continent and East Africa. Sultan Qaboos made modernization moves in Oman. Thus, Oman was mentioned as the Swiss of the Middle East. However, Sultan Qaboos is ill and it is not clear who will be the leader after his death. Therefore, to protect the interests of Turkey should be prepared for the period after Sultan Qaboos. This paper focuses on Oman and Sultan Qaboos and discusses how to prepare for the after of Sultan Qaboos.

Keywords: Oman, Turkey, Arabian Peninsula, Qaboos bin Said.

Giriş

Umman, Arap yarımadasının güneydoğu köşesinde yer alan ve her bakımdan mühim konumda olan bir Orta Doğu ülkesidir. Konumunun önemi fiziki olduğu kadar zihni bir durumdan da kaynaklanmaktadır. Zihni önemini ise hem dünya hem de hassaten Orta Doğu söz konusu olduğunda zıtların karşı karşıya geldiği bir ülke olmasından almaktadır. Bu farklılıkları içinde barındırması ve Orta Doğu'nun kilit ülkelerinden biri haline gelmesi Umman'ın dikkatle takip edilmesini zorunlu kılmaktadır. Umman Orta Doğu siyasetinde önemli bir rol üstlenmesine karşın yeterince ele alınmamış ve Türkiye'nin Orta Doğu politikalarında bir enstrüman olarak henüz yeterince kullanılmamıştır. Bu zihni uzaklık ise hem coğrafi hem de Umman'ın özel ittifaklarından kaynaklanıyor olabilir. Buna karşın Umman özel ittifakları ve dengeli uluslararası bağlantılarıyla Türkiye'nin hem Orta Doğu hem de Asya Alt Kıtası politikalarında iş birliğine dahil edebileceği bir karakter ve potansiyele sahip bulunmaktadır.

Umman bir Orta Doğu ülkesi olsa da bölgedeki diğer yönetimlerle giriştiği tarihi ilişkilerin bir benzerini Türkiye'yle de kurduğunu söylemek mümkün değildir. Türklerin Hicaz, Yemen, Basra, Ahsa ile Necid'deki idareleri Umman'a kadar uzanmamış, ilişkiler jeopolitik ve stratejik gerekçelerin şekillendirdiği dar ve kısa temaslarla sınırlı kalmıştır. Bu bakımdan Ummanlılar ile Türkler arasındaki ilişkilerin tarihini 16. yüzyılın sonundaki Portekiz dominasyonuna cevap vermek için yapılan yetersiz deniz seferlerine kadar götürmek mümkündür.¹ Bu temasların dışında Osmanlıların Umman'da idari bir teşkilat kurdukları malum değildir. Ne var ki Osmanlılar hem Basra ve güney vilayetlerinin hem de bölgedeki genel olarak güvenliklerinin muhafazası için Umman ve civarında söz sahibi olmalarının gerekliliğini fark etmiş ve kısa süreli etkinlikler şeklinde bölgede varlık göstermişlerdir. Ancak mıntıkada Portekiz'in güç kazanması oranında Osmanlılar güç kaybetmiştir.

Tarihi bir konuma sahip olan Umman bugün de hem dünya ekonomisi hem de siyaseti bakımından önemini sürdürmeye devam etmektedir. Bu yüzden uluslararası ticaret yollarının ve fay hatlarının kesişim noktasında yer alan Umman'ın politik durumu dünya tarafından dikkatle izlenmektedir. Batı dünyası ile her bakımdan stratejik ilişkiler kurmuş bulunan Umman' sultanı Sultan Kabus'un son derece hasta olması Orta Doğu bakımından bir sorun teşkil etmektedir. Sultan Kabus'un bir halefinin olmaması yahut bir adayı işaret etmemesi kırılğan dengeler üzerinde duran Umman gibi bir ülkenin akıbeti üzerinde düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Zira Umman'ın dünya siyasetinde nazik bir görev üstlenmesi geleceğini de yine üzerinde

¹ Mustafa I. Bilge, "Uman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, Ankara, Türkiye Diyanet İslam Vakfı, 2012, s. 142.

düşünülmesi gereken bir husus haline getirmiştir. Bu yüzden son derece ciddi sağlık problemleri yaşayan Sultan Kabus'tan sonra ülkede ne olacağının tahmini önem arz etmektedir.

Şimdi olduğu gibi Sultan Kabus sonrası dönemde de Umman'ın Türkiye için Körfez ve Orta Doğu bölgesindeki menfaatlerinin korunması bakımından mühim bir mevki işgal edeceği öngörülebilir. Oysa özellikle Orta Doğu'daki başat aktörlerle zaman zaman ortaya çıkan anlaşmazlıkların yol açacağı handikaplar Umman gibi farklı cenahlarla işbirliğine gidebilme kabiliyeti olan ülkelerle yapılacak işbirlikleri ile aşılabilecek niteliktedir. Bu bakımdan Türkiye'nin Sultan Kabus sonrası Umman'ına odaklanması ve yeni stratejiler geliştirip uygulamaya koyması gelecek hedefleri çerçevesinde elzem teşkil etmektedir.

Çeşitlendirerek geliştirdiği uluslararası işbirliği ilişkileri Türkiye'yi hem bölgesel hem de küresel anlamda önemli bir oyuncu durumunda bulundurmaktadır. Bahsi edilen bu durumunu sürdürebilmesi ise mevcutları kuvvetlendirerek yeni işbirliklerini inşa etmesine bağlı olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla dünyanın dört bir tarafında yeni ortaklıklar kurmak, var olanları da dikkatle takip ederek uzun süreli ilişkilere dönüştürmek yararına olacaktır. Bu çerçeveden bakıldığında Umman Türkiye'nin bilhassa Orta Doğu, Doğu Afrika, Asya Alt Kıtası ve Uzak Doğu politikaları bakımından önemli ortaklarından birine dönüşme potansiyeline sahiptir. Bahsi edilen potansiyel geçmiş yıllarda yeterince kullanılamamış olsa da bugün kullanılabilecek durumdadır ve bu yüzden özellikle Sultan Kabus sonrasına hazırlanılmalı, stratejiler geliştirilmelidir.

Umman, hem demografisi hem coğrafyası hem de kültürel siyaseti bakımından Arap yarımadasının en ilgi çekici ülkelerinden biri olmasına karşın Türkiye'de yeterince ilgi görmemektedir. Bu iddiayı desteklemek için konuya ilişkin Türkçe akademik nitelikli yayınların sayısı misal gösterilebilir. Bu ilgisizliğin çeşitli nedenleri olmakla birlikte şimdilik işaretle yetinmek kafidir. Ancak öncelikle bu ilgisizliğin gelecek yarım yüzyıldaki etkilerinin maliyetini tartışmak gerekir. Öyle ki Arabistan incelemeleri yapmak Umman hakkında bilgi vermekten uzakta ve nitelikçe de yetersizdir. Çünkü Umman'ın kendine has ilişkileri ayrıca incelenmeyi zorunlu kılmaktadır.

Fiziki ve Zihni Konumuyla Umman

Bir yandan tarihi diğer yandan da bugünkü Umman, iki kıtada yer almaktadır. Bu bakımdan sınırları, dolayısıyla da komşuları farklılık ve çeşitlilik arz etmektedir. Umman'ın sahip olduğu bu talihi bugün Orta Doğu siyasetinde inanılmaz manevraların yanı sıra kabiliyetli bir dış politika izlemesini de mümkün kılmaktadır. Fiziki olarak batı ve kuzeyini çevreleyen Yemen, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden kum ve taşlardan müteşekkil çöl ile ayrılırken İran, Pakistan ve Afrika'nın doğu kıyılarından da Hint Okyanusu ile ortak bir sınıra

sahip bulunmaktadır.² Coğrafi sınırlar zamanla zihni sınırları meydana getirmiş, fiziki sınırlar da Umman'ı en kaba tanımlamayla zıtlıklar arasında bırakmıştır.³

Umman'ın dünya petrol ticaretinin yaklaşık %40'nun geçtiği bir güzergâh üzerinde bulunması, keza ticari yolların kesiştiği bir mıntıkaya sahip olması ülkeyi kısmen sorunlu kısmen de mutedil siyasi iklimin içinde bulunmaya zorlamaktadır.⁴ Sürekli işaret edilen bu ikili durum ise ülkeyi entelektüel bir biçimde sürekli teyakkuz halinde olmaya yöneltmiş durumdadır.

Umman bir Körfez ülkesi olarak İran karşısı Arap birliğinde yer alırken ülke içindeki dengeleri gözetmek bakımından da İran'la işbirliğine açık bir ülke durumundadır. Yine gerektiğinde ülkedeki pek çok üssü Amerika Birleşik Devletleri'nin kullanımına açıyor olmasına karşın Suudi Arabistan liderliğindeki Yemen müdahalesine katılmaktan imtina etmesi dikkat çekicidir. Diğer yandan bir Orta Doğu ülkesi olmasına rağmen uzun süreli Zanzibar varlığı ile Doğu Afrikalı, Âl-i Said'in yüzyıllara varan Hindistan ilişkileri nedeniyle de Asyalı bir ülke niteliğindedir. Sünnilik ile Şiiilik arasındaki İbadiyenin hâkim olduğu memlekette elit ve ekonomik açıdan güçlü Şii azınlık nedeniyle İran dünyasına yakın, ancak Suudi Arabistan ve Yemen ile olan ilişkileri ve Sünni varlığı ile de Sünni Arap paktında daimî bir yeri olan Arap memleketidir.

Umman'ın politik, kültürel ve sosyal açılardan böylesine çeşitlilik sergilemesi coğrafi konumun sağladığı bir avantaj olabilir. Sert ve tuzlu Hint Okyanusu'nun dalgalarıyla kıyılarını dövdüğü sıcak kum ve on binlerce yıllık kayalar ülkeye bir yaşam imkânı taniyacak set işlevini görmektedir. Yüksek dağlar Hint Okyanusu'ndan aldığı nemleri taşıyan bulutlara engel olmakta, "harif" adı verilen ve Güney Arabistan'a yaşam taşıyan muson yağmurlarına yol açmaktadır. Bol miktarda düşen yağışla su bu topraklara hayat vermekte ve 'Arabia Felix' denilen toprakları meydana getirmektedir.⁵ Söz konusu bu harikuladelik ise Yemen ile birlikte Umman'ın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bereket ise ticaret yollarının merkezinde olmasından kaynaklanmakta, kuzeyden güneye, batıdan doğuya giden gemilerin bir uğrak noktası olarak yaptıkları alışverişten payına zenginlik düşmektedir. Tarihin bu eski hatıraları ise bugün petrol ticareti, doğalgaz, petrol boru hatları ve nüfuz hareketliliği ile halen devam etmektedir.

Umman'ın coğrafi geçiş noktaları üzerinde olması veya yukarıda da değinildiği üzere ticari su yollarının merkezinde bulunması ülkeyi coğrafi bakımdan mühim bir mecra haline getirmektedir. Çünkü bu geçiş noktaları ve su yolları bugün petrol tedarikinin önemli güzergahlarından birini meydana getirmektedir. Öyle ki Irak başta olmak üzere İran ve Körfez

² Carol J. Riphenburg, *Oman: Political Development in a Changing World*, Westport, Praeger, 1998, s. 2.

³ Carol J. Riphenburgh, age, s. 183.

⁴ Gerry O'Reilly, *Aligning Geopolitics Humanitarian Action and Geography in Times of Conflict*, Cham, Springer, 2019, s. 64.

⁵ J. P. Sperandio, *Travel Letters from an American Living in the Middle East-Bahrain and Other Travel Tales*, [y.y.], Trafford, 2011, s. 89.

emirliklerinde üretilen petrolün arzı bir kıstak olarak Hürmüz Boğazı'nı ve onun civarını kuşkusuz stratejik bir mevkie dönüştürmüştür.

Diğer yandan Umman'ın 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Afrika'daki Zanzibar'ı da topraklarına dahil etmesi mühimdir. 1964 yılındaki darbe Umman'ı hükümlerlik haklarından feragat ettirmiş, anavatana göç eden Ummanlıların ardından Zanzibar buradaki yönetime devredilmiştir.⁶ Fakat bu haliyle bile Umman'ın devam eden ilişkileri Afrika'daki bağları canlı tutmaktadır.

Umman güneyden Yemen kuzeyden Suudi Arabistan ile Sünni nüfusa sahip olurken 18. yüzyıldan itibaren Hindistan'dan Umman'a göç etmiş olan bir Şii varlığına da ev sahipliği yapmaktadır.⁷ Güçlü ve ekonomik açıdan Umman elitlerini oluşturan Şii azınlık ülkenin İran ile sıcak ve yapıcı ilişkiler sürdürmesine kaynaklık etmektedir. Sünniler ile de yarımadanın etkili gücü Suudi Arabistan ve Körfez emirlikleri ile irtibatın sıcak tutulması sağlanmaktadır. Her iki mezhebin yanı sıra tarihi olarak Umman'da varlık göstermiş olan İbadilik ise ülkeye asıl rengini vermekte, ülkenin resmi mezhebi kabul edilmektedir. Umman bu türlü ilişkileri kullanarak hem ülke içinde hem de ülke dışında operasyonlar yapabilmekte gerektiğinde de diplomatik manevraları kıvraklıkla sürdürebilme yeteneğine sahip olmaktadır.

Mezheplerin varlığı ülkedeki milletler mozağini de beraberinde getirmiştir. Ummanlıların mensup olduğu Araplık üç milyonluk Umman'ın asıl yönetici sınıfını oluştururken yüzyıllar içinde geliştirilen ilişkilerle ülke, farklı milletlere de vatan olmaktadır. Hindistan kökenlilerin yanı sıra Zanzibar'dan gelen Ummanlılar⁸, Bengalliler, Pakistanlılar ve Belucistanlılar da Umman'ın milletler mozağıne dahil edilmektedir.

Sultan Kabus sonrasındaki kırk küsur yıllık dönem boyunca ülke farklı inançlara da serbestlik sağlamıştır. Hıristiyanlarla ilgili ilişkiler kapsamında açılan kiliselerin varlığı mühim bir anlam ifade etmektedir. Bu yaklaşıma Selale'de henüz yeni açılan bin kişilik Katolik kilisesi misal verilebilir.⁹ Kuşkusuz bu ortamın en önemli sebebi Sultan Kabus'un dominant modernist anlayışa sahip olmasıdır. Birleşik Krallık'ta eğitim görmüş ve kimi malumata göre organ çalıp beste yapabilecek düzeyde bir müzik bilgisi olan Sultan Kabus'un bu yaklaşımı bu bakımdan şaşırtıcı değildir.

Umman Çin'in saldırgan bir biçimde hayata geçirmeye çalıştığı "Bir Kuşak; Bir Yol" anlayışının hem kısmen merkezinde kalmakta hem de bu projenin sonuçlarıyla yüze yüze

⁶ Julia Verne ve Detlef Müller-Mahn, "Introduction: Zanzibar as a Transcolality", Steffen Wippel (ed.), *Regionalizing Oman: Political, Economic and Social Dynamics*, Leipzig, Springer, 2013, s. 83-84.

⁷ Laurence Louër, *Transnational Shia Politics: Religious and Political Networks in the Gulf*, London, Hurst Publishers, 2008, s. 147.

⁸ Marc Valeri, "Nation-Building and Communities in Oman since 1970: The Swahili-Speaking Omani in Search of Identity", *African Affairs*, Cilt 106, No 424, 2007, s. 479-496.

⁹ "Vicar of Arabia Celebrated the Inauguration of the New Church in Oman, a Land to Discover", 9 Ekim 2019, <http://www.asianews.it/news-en/Vicar-of-Arabia-celebrated-the-inauguration-of-the-new-church-in-Oman,-a-land-to-discover-47962.html> (Erişim tarihi 20 Kasım 2019).

gelmektedir. Çin ihtiyaç duyduğu enerji ve petrol kaynağının sevkiyatını güvence altına almak istediği gibi yeni lojistik imkanları inşa etmeye devam etmektedir. Bu bakımdan Karakurum Dağları'ndan Karaçi'ye inen otoyol ve bu yolun sonunda yer alan Gwadar derin limanının Çinlilerce inşa edilmesi bölgeyi gelecekte Çin'in inşa ettiği diğer derin limanlarla oluşturulacak hattın önemli bir merkezi haline dönüştürecektir.¹⁰ Bilhassa Hürmüz Boğazı altından geçecek Pakistan ve İran ile bağlantılı petrol boru hatları Umman'ın stratejik önemini daha da arttıracığı tahmin edilebilir. Diğer yandan İran tarafında yapılan Çabahar derin limanı da beraberinde tasarlanan demiryolu ile Herat ile Orta Asya'yı Umman aracılığıyla Arap yarımadası ile yakınlaştıracak niteliktedir.¹¹ Bu gelişmelere koşut olarak Kuveyt'ten başlayarak emirlikleri geçip Umman'da sonlanacak bir demiryolu projesinin de bu bakımdan hatırlanması yerinde olacaktır.¹²

Umman'ın Kısa Modern Tarihi ve Âl-i Said'in Rolü

Geniş bir hinterlandı bulunmakla birlikte tarihen Arap yarımadasının güneydoğu ucuna sıkışıp kalmış olan Umman Portekiz'in Hindistan'a yönelik ilgisiyle Osmanlı-Portekiz mücadelesinin ortasında yer almıştır. İbadilikle ve dolayısıyla imametle idare edilen ülke 19. yüzyılda Hindistan yolu üzerindeki Basra Körfezi ve Irak'a yönelik alakasıyla Birleşik Krallık'ın ufkunda yerini almıştır. Bilhassa Basra'ya uzatılacak demiryoluyla Hindistan-Britanya arasındaki mal ve insan taşımacılığında yolu kısaltması bakımından önem kazanmaya başlayınca Birleşik Krallık tüm kurumlarıyla bölgede varlık göstermeye başlamıştır. Gerek emirlikler gerekse İran'daki ticareti domine etmiş, buharla çalışan hızlı ve geleneksel yelkenlilere göre daha çok navlun taşıyabilen gemileriyle de bölgedeki deniz taşımacılığını elinde bulundurmıştır. Kısa süre sonra bölgede petrolün bulunmuş olması Birleşik Krallık'ın ilgisini daimi olarak bu bölgeye yöneltmiş, petrol tedarikinin yanı sıra Asya Alt Kıtası'ndaki sömürgelerinin idaresi bakımından da civardaki idarelerin etkilenmesi yoluna gidilmiştir. Birleşik Krallık bu bakımdan Necid ahalisi ile birlikte Ahsa ve civardaki emirlikleri kendisi ile ittifak kurmak zorunda bırakmış, Umman'ı da Hürmüz Boğazı'nın kontrolü bakımından kendi siyasi egemenliği altına dahil etmiştir.¹³

¹⁰ Sajid Hussain, *Politico-Strategic and Economic Importance of Gwadar Port-Pakistan*, [y.y.], LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015.

¹¹ Khesraw Omid Farooq, "Chabahar Port: A Step Toward Connectivity for India and Afghanistan", 3 Temmuz 2019, <https://thediplomat.com/2019/07/chabahar-port-a-step-toward-connectivity-for-india-and-afghanistan/> (Erişim Tarihi 19 Ekim 2019).

¹² Euan Lloyd ve Leith Al-Ali, "The Development of Rail Infrastructure Projects in the GCC", 30 Eylül 2019, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=cc46565f-07e1-42e1-b78f-b1b2ea1995e4> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2019).

¹³ Robert Geran Landen, *Oman since 1856: Disruptive Modernization in a Traditional Arab Society*, Princeton, Princeton University Press, 1967, s. 230.

Bu zamandan itibaren Birleşik Krallık ile Umman'ı yönetimi altında bulunduran Âl-i Said yakın ilişkiler kurmuş ayrıca titizlik ve dikkatle de sürdürmüştür. Öyle ki karşılıklı olarak en üst seviyede devlet ziyaretleri gerçekleştirilmiş, babasına karşı düzenlediği saray darbesinde Sultan Kabus'la yakın çalışma imkanları cömertçe kullanılmıştır. Bu bakımdan Birleşik Krallık, eski sömürgesi olan Umman'da modern zamanlarda da eski irtibatlarını kullanmaktan çekinmemekte ve halen eski yaklaşım tarzlarını sürdürmektedir. Zaten Körfez'de meydana gelen herhangi bir olayda da Umman Birleşik Krallık ile yakından hareket etmekte ve Batı bloğuyla ilişkilerini bu ülke üzerinden sürdürmektedir.

Modern Umman için dönüm noktası olarak Sultan Kabus'un, babası Said bin Teymur Âl-i Said'e karşı Birleşik Krallık destekli olarak gerçekleştirdiği saray darbesi gösterilebilir. Said bin Teymur'un özenle yetiştirdiği oğlu Kabus bin Said'i Birleşik Krallık'a yollamış, geleceğin sultanı burada Sandhurst Kraliyet Harp Akademisi'nden mezun olmuştur.¹⁴ Burada Batı eğitimi almış olan Kabus bin Said modernist yaklaşımlardan etkilenmiş, entelektüel anlamda bir gelişim göstermiştir. Zaten daha sonrasında bu etkinin örnekleri de Umman'da yaptırdığı Maskat Opera Binası ve benzeri uygulamalarda kendisini fazlasıyla göstermiştir. Neticede Umman'a dönen Kabus bin Said ülkenin geri kalmışlığı yanında tecritçi kimliğinin üstesinden gelmek için Birleşik Krallık'la işbirliği yaparak babasının geleneksel yönetim biçimine bir son vermiş ve 49 yıllık bir zaman dilimi içinde "Orta Doğu'nun İsviçre'si" olarak da adlandırılan yeni Umman'ı inşa etmeye başlamıştır.

Sultan Kabus'un başlangıçtan beri modern olmasa da buna yakın bir toplum ideali güttüğünü tahmin etmek güç olmasa gerektir. Zaten anayasa konusunu da bu çerçeve içinde anlamak icap eder. İlan edilen anayasa ile birlikte diğer kurumlar Umman'ı modernleştirmeye ve devletin gerekliliklerinden olan kurumların inşasına yönelik değerlendirilebilir.¹⁵ Çünkü ancak kendisinden sonra müesses bir nizam kurulmuş olabilecek, ülkedeki farklı etnik unsurlar, mezhepler ve milletler de bu şemsiye altında birlikte yaşama imkânı bulabilecektir.

Sultan Kabus'un hayalindeki ülkenin gerçekleştirilebilmesinde ekonomik refahın etkisi 2010'lu yıllarda düşen petrol fiyatları ile ortaya çıkan toplumsal gösterilerde görülebilecektir. Bu gösterilerde siyasi taleplerden ziyade işsizlik vurgusunun olması ise Sultan Kabus için ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir.¹⁶ Bilhassa genç işsizliğinin önüne geçmek için geliştirilen çözüm yolları Ummanlılaştırma ile beraber 2040 Vizyonu misal gösterilebilir. Tam da burada

¹⁴ Sergey Plekhanov, *A Reformer on the Throne: Sultan Qaboos bin Said al Said*, [y.y.], Trident Press, 2004, s. 82.

¹⁵ Dale F. Eickelman, "Kings and People: Oman's State Consultative Council", *Middle East Journal*, Cilt 38, No 1, 1984, s. 51-71. Uzi Rabi, "Majlis al-Shura and Majlis al-Dawla: Weaving Old Practices and New Realities in the Process of State of Formation in Oman", *Middle Eastern Studies*, Cilt 38, No 4, 2002, s. 41-50.

¹⁶ Benjamin Yoel, "Oman's Economic Diversification from Oil and "Omanization" Policies", 24 Aralık 2018, <https://dayan.org/content/omans-economic-diversification-oil-and-omanization-policies> (Erişim Tarihi 5 Kasım 2019).

Sultan Kabus ve ailesinin mensup olduğu inanç okulu ile ülkenin elde ettiği refah arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Çünkü babasının döneminde kendisini gösteren dışa kapanmacı eğilimler Sultan Kabus ile sona ermiş, daha dışa dönük ve dış dünya ile iletişim kurma niyeti açıkça gösterilmiştir. Bu bağlamda saygı ve anlayış kültürü benimsenmiş, sosyal ve alt yapı projeleri ile de bu yaklaşım perçinlemiştir.¹⁷

Umman'a Arap dünyası içinde Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin bir üyesi olması sorumluluklar yüklese de Sultan Kabus'un ince denge politikaları başarılı sonuçlar vermiştir. Sultan Kabus gerektiğinde güçler arasında arabulucu olmuş kimi zamanlarda da düşman taraflarla iyi ilişkiler sürdürmüştür. Zofar'daki geleneksellik soslu ayaklanmaların bastırılmasında İran ve Suudi Arabistan'dan görülen destek bu çerçevede ele alınmalıdır. Öyle ki böylece milliyetçilik akımlarının ülkedeki etkileri engellenmiş, hatta Ürdün ve İngiliz yardımı sayesinde yapılan 1970 saray darbesiyle de önüne geçilmiştir.¹⁸ Ülke birliğinin sağlanmasında ortak bir yasa fikrinin ifası da hem ülke içinde hem de ülke dışında ilişkiler kurmak için kurumsal bir vasat inşa etmiştir. Neticede Sultan Kabus'un 1992 yılında anayasayı kabul etmesiyle de Arap dünyasında anayasasız bir ülke kalmamıştır.¹⁹

Umman'ın Arap dünyasındaki konumu Sultan Kabus'un tarafsızlık tercihinin neticesinde şekillenmiştir. Bu bakımdan kimi defa Arap kamuoyunca eleştirilen yaklaşımların üretilmesine de yol açılmıştır. Böylesi bir konuma örnek olması bakımından Sultan Kabus'un İsrail karşısındaki tutumu misal verilebilir. Öyle ki 6-7 Nisan 2019 tarihinde Ürdün'de yapılan Dünya Ekonomik Forumu toplantısında Umman'ın kudretli dışişleri bakanı Yusuf bin Alevi'nin söyledikleri mühim addedilmelidir. Bin Alevi'ye göre Arapların İsrail'e güvence vermeleri kendi lehlerinedir.²⁰

1970 yılında babasının yerine iktidara geçen Sultan Kabus'un 2014 yılından itibaren ciddi bir hastalıkla mücadele içinde olduğu duyulduk bir sır olarak tüm Arap kamuoyunu ve Batılı karar vericileri derinden endişelendirmektedir. Sultanın sağlığının konuşulmaya değer görülmesinin arkasındaysa kuşkusuz Umman'daki iktidarın geleceği yatmaktadır. Nitekim Sultan Kabus'un Umman'ı Avrupalı müttefikleriyle birlikte fakir bir sahil ülkesi olmaktan çıkartarak geliştirmesinin kesintiye uğrayacağı endişesi şüpheye yer bırakmayacak denli mühimdir. Çünkü bilhassa Amerika Birleşik Devletleri ile Çin'in güç savaşları içinde bulunduğu

¹⁷ Benjamin Lutz, "Oman's Imminent Succession Crisis: A Look into its Role in the Region", 15 Ağustos 2018. <https://www.meirss.org/omans-imminent-succession-crisis-look-role-region/> (Erişim Tarihi 22 Kasım 2019).

¹⁸ Nabil M. Kaylani, "Politics and Religion in Uman: A Historical Overview", *International Journal of Middle East Studies*, Cilt 10, No 4, 1979, s. 578.

¹⁹ Genel bir değerlendirme için bakınız: Nikolaus A. Siegfried, "Legislation and Legitimation in Oman: The Basic Law", *Islamic Law and Society*, Cilt 7, No 3, 2000, s. 359-397.

²⁰ "Jordan Criticises Oman Comments on Easing Israel's Fears for Its Future", 7 Nisan 2019, <https://www.thenational.ae/world/mena/jordan-criticises-oman-comments-on-easing-israel-s-fears-for-its-future-1.845898> (Erişim Tarihi 5 Kasım 2019).

bir ortamda Umman gibi bir ülkenin merkezi konumu önemli addedilebilir. Bu yüzden Türkiye için olmasa da Arap ve Batı dünyası için merak edilen mesele Sultan Kabus sonrası Umman'da iktidarın kime geçeceğinin önceden tahminidir. Öyle ki ortada daha karineler mevcut değilken bile 2008 gibi 2019'a göre oldukça erken bir tarihte Batılı elitler arasında Umman'ın Sultan Kabus sonrasında nasıl bir konum alacağı tartışılmaya başlanmıştır. Neticede Batılı karar vericiler nezdinde ciddi bir kaygının bulunduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki 2008'de Caroline Sevier'in Orta Doğu'daki yöneticilerin akıbetini konu edindiği yorumunda Umman için şu başlığı atıyor olması söz konusu kanıyı güçlendirmektedir: "Umman: Stratejik Noktadaki Belirsizlik".²¹

Bilinmeyen Husus: Sultan Kabus Sonrasında Ne Olacak?

Umman yönetiminde hemen hemen her şeyin idaresini kendisinde toplamış olan Sultan Kabus 1970'te tahta çıktığından beri Orta Doğu'da en uzun süre iktidarda olma rekoruna sahip tek yöneticidir.²² Onun bu denli baskın yönetim biçimi Umman'da her işin kendisinde bitmesine yol açmıştır. Öyle olunca vefatından sonra, baskılanmış menfaat grupları ile ortaya çıkmaya hazır sorunlar yumağının nasıl bir eğilim içinde olacağı merak konusudur. Daha 2008'de sorgulanmaya başlayan çevrelerin yanı sıra 2014'te the Economist'in Sultan Kabus sonrasına ilişkin yaptığı öngörüler dikkat çekicidir. Öyle ki the Economist şu soruları sormaktadır: Müreffeh bir millet bu şekilde kalmaya devam edebilir mi?²³ Uluslararası politika yapımcıların Sultan Kabus sonrası Umman'ının ne durumda kalacağını merak etmelerinden daha doğal ne olabilir ki? Çünkü Sultan Kabus'un bölgede kurmaya çalıştığı tarafsızlık ortamının kendisinden sonra da sürüp sürmeyeceğinin henüz netleşmemiş olması büyük bir meseledir. Oysa muhabire konuşmuş kırsalda yaşayan bir Ummanlıya göre Sultan Kabus çok mühim bir iş yapmış ve ülkenin güneyi ile kuzeyini, kıyı ile çöl bölgelerini birleştirmiş, aralarındaki farkı ortadan kaldırarak denge kurmuş ve daha da önemlisi sürüp giden kan davalarını ortadan kaldırarak kabileleri birleştirmiştir.²⁴

Ülkede herhangi bir siyasi partinin bulunmayışı, bölgesel kabilelerin etkinliği ve ekonomik dengelerin bozulması Umman'daki sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bozulan dengeler ise yetenekli ve eğitilmiş genç nüfusu etkilemekte, azalan iş

²¹ Caroline Sevier, "The Cost of Relying on Aging Dictators", *Middle East Quarterly*, Cilt 15, No 3, 2008, <https://www.meforum.org/1923/the-costs-of-relying-on-aging-dictators> (Erişim Tarihi 11 Kasım 2019).

²² James Tennet, "Who will Take Over From Sultan Qaboos, Arab World's Longest-Serving Ruler?", 28 Kasım 2015, <https://www.ibtimes.co.uk/who-will-take-over-sultan-qaboos-arab-worlds-longest-serving-ruler-1530757> (Erişim Tarihi 28 Ağustos).

²³ "Oman's Succession: After the Sultan", 4 Ekim 2014, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2014/12/04/after-the-sultan> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2019).

²⁴ Martin Dokoupil, "Succession Question Fuels Uncertainty in Oman", 24 Mayıs 2012, <https://www.reuters.com/article/us-oman-succession-idUSBRE84N0K420120524> (Erişim Tarihi 20 Kasım 2019).

imkanlarıyla karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır.²⁵ Ortaya çıkan aksaklıklar ise ülke içindeki siyasi yapıyı problemli hale getirmekte, bu durum da ülkenin uluslararası tarafsızlık ve arabulucu kimliğini zedelemekte, Batı dünyası ile inşa edilen ittifaklar tehlikeye girmektedir.

Sultan Kabus'un ciddi sağlık problemleri yaşaması üzerine 2014 yılında Almanya'ya gitmesiyle Umman'ın muhtemel geleceği daha yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Ne var ki Umman'daki Âl-i Said ailesinin zayıflığı, kendi içinde oluşmuş dahili yapılanmaların olmayışı ve nispeten dar bir çevrede gelişim göstermesi bölgedeki diğer kuvvetli hanedanlarınkine benzer bir gelişimin yaşanmamasına neden olmuştur.²⁶ Bu bakımdan Sultan Kabus sonrası tahta çıkacak kişi hem ülkenin hem de uluslararası siyasetin merkezinde yer almaktadır.

Tahta çıkma kurallarının anayasanın 5 ve 6. maddelerinde açıklandığı Umman'da, Sultan Kabus'un bu şekilde önce aile içinde sonrasında da yönetici elitler arasında bir denge mekanizmasının aranması gerektiğine işaret ettiği söylenebilir. Çünkü Âl-i Said Arap yarımadasındaki yönetici aileler denli geniş, içinde fraksiyonların olduğu büyüklükte bir niteliğe sahip bulunmamaktadır. Keza ailenin ufak ve nispeten zayıf kalması çok sayıda ve nitelikte adayın çıkmasını da imkânsız hale sokmaktadır. Buna karşın mesela Âl-i Suud'un geniş ve ülkeyi kapsayıcı nüfuzu karşısında Âl-i Said'in mütevazılığı dikkat çekicidir. Öyle olunca Sultan Kabus'un şekillendirdiği kurallar öncelikle Âl-i Said soyundan gelmeyi birincil öncelik haline getirmektedir. Bu bakımdan Sultan Kabus'tan sonraki Umman hükümdarı Faysal bin Teymur'un babası Türki bin Said bin Sultan'ın soyundan gelmelidir. Bu ölçüye göre muhtemel adaylar da bu soydan ve Ummanlı ana babadan doğmalıdır. Neticede Sultan Kabus'un 1997'de Judith Miller isimli bir Amerikalı gazeteciye verdiği demeçte ifade ettiği üzere kendisi vefat ettiğinde ailesi toplanarak ya bir kişi üzerinde karar vermek ya da kendisi tarafından bırakılmış zarflarda adı yazılanlardan birini seçmek durumunda kalacaklardır. Öyle ki söz konusu bu isimlerin yazılı olduğu zarflar bugün Umman'da birbirinden uzaktaki iki sarayda bir kasa içinde muhafaza edilmektedir.²⁷

Sultan Kabus vefat ettiğinde ne ile karşılaşılacağı ülkenin birbirinden uzakta bulunan iki köşesindeki saraylarda korunan bu mühürlü mektuplarda yazan adın ne olduğuna bağlı olduğu görülmektedir. Sultan'ın önceden tasarladığı mühürlü mektupların yanı sıra muhtemel anlaşmazlıklara bağlı bir orta yol bulunmasını zorunlu kılacak kurulların tesisiyle de Umman'ın istikrarının korunmasını amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu durum halen bir öngöründen uzakta değildir.

²⁵ Martin Dokoupil, age.

²⁶ J. E. Peterson, "The Nature of Succession in the Gulf", *Middle East Journal*, Cilt 55, No 4, 2001, s. 597.

²⁷ Sigurd Neubauer, "Succession in Oman: Clues But No Clarity", 17 Mart 2017, <https://agsiw.org/succession-in-oman-clues-but-no-clarity/> (Erişim Tarihi 21 Kasım 2016).

Ülkenin gelişip petrol gelirlerinin halka dağıtıldığı bir döneme karşılık gelen Sultan Kabus saltanatı bununla sınırlı kalabilecek emareleri de içinde barındırmaktadır. Ancak bir evlilik yapmışsa da çocuk sahibi olmayan Sultan'ın müesses kurallara göre iktidarını devredeceği beş yeğeni bulunmaktadır ve Umman'ın gelecek sultanını bu beş yeğeninden birisinin temsil edeceği tahmin edilmektedir. İlgi çekici bir durum ise söz konusu bu beş yeğenden ikisinin babaanne dolayısıyla Türk kanına sahip bulunmasıdır.

Taht sırasında muhtemel öncelikli adaylar Sultan'ın amcası Tarık bin Teymur'un soyundan gelmektedir. Bu ilk üç aday ise sırasıyla 1954 doğumlu Heysem bin Tarık, yine 1954 doğumlu Esad bin Tarık ile 1955 doğumlu Şihab bin Tarık'tır.

Sıradaki ilk kişi Heysem bin Tarık Âl-i Said Umman'ın önde gelen işadamlarından biri olup önemli konumlar işgal etmektedir. Önemi ekonomik gücünün yanı sıra Sultan Kabus'un amcası yoluyla kuzeni olmasından almaktadır. Diğer yandan Manah ve Sahar'daki üretim alanlarının yanı sıra Sahar'da on binlerce kişinin yaşaması için inşa edilmekte olan Medinetü'z-Zerka'nın müteahhitlik işlerini de üstlenmiş durumdadır. Ancak hem yönetici ekip hem de ülkenin elitleri Heysem'in ticari işlerle bu denli haşır neşir olmasından ötürü kendisine olumlu bakmadıkları öğrenilmektedir.²⁸

Esad bin Tarık Âl-i Said de Sultan Kabus gibi Sandhurst Kraliyet Harp Akademisi'nde eğitim görmüştür. Yirmi yıllık askerlik kariyerinden sonra 1990'da Umman ordusunun başına getirilmiş böylece kendisine önemli bir görev tevdi edilmiştir. 2002'den beri de Sultan Kabus'un özel temsilcisi görevini yerine getirmektedir. Diğer yandan ülkenin ilk özel yükseköğretim kurumu olan Nizva Üniversitesi'nin idaresinde olup milyarlarca dolarlık yatırımları yöneten firmaların başında yer almaktadır.²⁹

2002'den beri Sultan'ın kişisel temsilcisi de olan Esad bin Tarık Âl-i Said'in yayınlanan bir sultanlık fermanı ile uluslararası ilişkilerde başkan yardımcılığına getirilmiş olması dikkat çekicidir. Öyle ki bu durum zımni de olsa sultanın kendisinden sonra tahta oturacak kişi olarak Esad'ı işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Hatta bu atamanın 2017'de Kuveyt emirinin 15 Şubat'taki ziyaretinin sonrasında İranlı lider Hasan Ruhani'nin Umman'a yaptığı resmi ziyaretin ardından gelmesi de son derece dikkat çekici olarak telakki edilmiştir. Öyle olunca Esad'ın oğlu Teymur bin Esad'ın bu durumda tahta geçecek sıradaki ikinci kişi olarak ortaya çıkmış bulunması da son derece mühim bir hesaba karşılık gelmektedir ve bu durum Arap yarımadasındaki hanedanlarda gençleşmenin önemli işaretlerini içinde barındırmaktadır. Esad'ın oğlunun bu durumu aslında Sultan Kabus'un nasıl bir düşünce içinde olduğunu da

²⁸ Kevin A. Lees, "Nobody Knows Who'll Be in Charge after Oman's 'Founding Fathers'", 31 Temmuz 2016, <https://nationalinterest.org/feature/nobody-knows-wholl-be-charge-after-omans-founding-father-17195?page=0%2C1> (Erişim Tarihi 4 Kasım 2019). Sigurd Neubauer, age.

²⁹ Marc Valeri, "Oman and the Succession of Sultan Qaboos", 3 Aralık, 2014, <https://www.hurstpublishers.com/oman-succession-sultan-qaboos/> (Erişim Tarihi 1 Kasım 2019).

gösterebilir. Çünkü bilhassa Teymur bin Esad'ın sahibi olduğu firma ve üzerinde olan resmi görevler bu gencin taht için yetiştirilip yetiştirilmediğini akla getirmektedir. Keza Teymur bin Esad'ın Sultan Kabus'un amcasının soyundan Selma bint Mustahil al-Maşani ile evli olmasının ayrıca bir önem taşıdığı ifade edilebilir.³⁰

Taht sırasında bulunan üçüncü kişi ise Sultan Kabus'un diğer bir kuzeni Şihab bin Tarık Âl-i Said'dir. Şihab bakanlar kurulunda yer almasına ve deniz kuvvetlerinde görevli bulunmasına karşın diğer iki kardeşi denli göz önünde bulunmamaktadır.³¹ Şihab genel olarak Sultan Kabus'a sadakatini doğrudan doğruya bürokratik görevler alarak gösterme yolunu seçmiştir. Ne var ki Âl-i Said'den olması bakımından tahta geçme ihtimali bulunmaktadır.

Burada anılması gereken dördüncü kişi ise Sultan Kabus'un çok güvendiği kuzenlerinden Fehd bin Mahmud'dur. Sorbonne Üniversitesi mezunu olan Fehd bir Fransızla evli olması bakımından Umman politikasında dikkat çekmektedir. Zira Fehd diğer kuzenleri gibi yoğun ticari çalışmalar yerine devlet idaresini yeğlemekte, Sultan Kabus'un itimadını kazanmışa benzemektedir. Öyle ki kabine toplantılarına başkanlık edenin Fehd olduğu Fehd'in olmadığı durumlarda da Heysem'in liderlik ettiği ifade edilebilir.

Türkiye İçin Riskler ve İmkanlar

Yukarıda da işaret edildiği üzere Türkiye'nin diğer Arap ülkeleriyle kurduğu tarihi ve derin ilişkilerin bir benzerini Umman'la tesis ettiği söylenemez. Umman bu bakımdan Türkiye'ye ve onun uluslararası stratejilerine nispeten uzak kalmış bir ülkedir. Her ne kadar Sultan Kabus'un 1989'da Türkiye ve 1997'de Süleyman Demirel, 2010'da da Abdullah Gül'ün Umman'a ziyaretleri söz konusu olmuşsa da bu uzaklık henüz giderilememiştir.³² Türkiye ile Umman arasındaki ticari ilişkiler petrol ve ürünleri çerçevesinde gelişmektedir. DEİK'in 2017 yılına dek gelen verilerine göre iki ülke arasındaki ticaret petrol ve hammadde ürünleri bazında olduğu görülmektedir. Söz konusu oranlar ne yazık ki istenilen ölçüde gelişim göstermemiş Orta Doğu'da görülen ticari yaygınlık ve gelişim Türkiye-Umman ilişkileri arasında söz konusu olmamıştır. Umman ile Türkiye arasında çeşitli zamanlarda ticari ve ekonomik anlaşmalar imzalanmışsa da istenilen yoğunluğa henüz erişmemiştir.³³ Umman çeşitli taahhüt işleri ve dar kapsamlı ticari ilişkilerine karşın Türkiye için halen uzak bir ülke olma özelliğini

³⁰ Marc Valeri, age.

³¹ Marc Valeri, *Oman: Politics and Society in the Qaboos State*, London, Hurst and Company, 2009, s. 97.

³² Ali Bakeer ve Giorgio Cafiero, "Will Geopolitical Instability Strengthen Omani-Turkish Relations?", 5 Kasım 2018. <https://research.sharqforum.org/2018/10/05/will-geopolitical-instability-strengthen-omani-turkish-relations/> (Erişim Tarihi 4 Kasım 2019).

³³ DEİK: *Dış İlişkiler Ekonomik Kurulu: Umman Ülke Bülteni*, Ekim 2017. <https://www.deik.org.tr/uploads/oman.pdf> (Erişim Tarihi 28 Ekim 2019).

sürdürmektedir.³⁴ Ancak bu yaklaşımın kırılması ve Türkiye'nin gelecek projeksiyonlarının içinde Umman'a da yer verilmesi gerekmektedir. Bu zorunluluğun politik ve ekonomik iki temel ve aleni gerekçesi bulunmaktadır.

Geniş kapsamlı ve ayrıntıları belirlenmiş bir Arap dünyası, Hint Okyanusu ve Uzak Doğu politikasının tartışılmamış olması uzun erimli ihtimallerin hesaba katılmasını zorlaştırmaktadır. Oysa Amerika Birleşik Devletleri ile Çin arasında yaşandığı ifade edilen ticari rekabetin yanı sıra entelektüel ve ekonomik sermaye hareketlerinin varlığı bölgeyi siyasi otoriteler tarafından sıcak ve ilgi çekici kılmaktadır. Çin'in okyanusta enerji lojistiğini güvence altına almaya matuf inşa faaliyetleri, enerji alanlarının etkin biçimde kullanılması, yeni ticaret yollarının inşası ve koruma kanallarının geliştirilmesi kısmen Umman'ın merkezinde olduğu coğrafyanın gelecek yüzyılda önemli bir mevkide olacağını işaretlerini bünyesinde barındırmaktadır.

Çin'in hem kitlesel üretim imkanlarını besleyecek hem de ürünlerini dağıtacak kanalları tasarladığına şüphe duyulmamalıdır. Bilhassa kendi anavatanından yola çıkarak yakın çevreden uzak diyarlara ulaşan lojistik merkez ve kanallar kurması Hint Okyanusu'nu Çin için temel ulaşım aksı haline getirmektedir. 2013 yılında etkin bir biçimde uygulamaya sokulan Bir Kuşak Bir Yol Projesi Çin'i hem Afrika hem de Asya'da ön almasını mümkün kılacak kıvama sokmaktadır. Çin'in Yol ve Kuşak Projesi kapsamındaki derin liman ve demiryolu yatırımlarının yanı sıra geniş tarım alanlarını kiralama yoluna gitmesi tasarlanmış politikaların konvansiyonel olanlardan farklı bir kıvama eriştiğini göstermektedir. Neredeyse Afrika'yı baştan başa dolaşacak demiryolu ve istasyonların Çin eximbankınca finanse edilmesi bu demiryollarıyla entegre derin limanların inşası Çin'in kitlesel üretim ve ticaret kartına oynadığının işaretlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu çerçevede yine Çin'in Pakistan'da Karakorum Dağları'nı aşan otoyol ve otoyolun sonlandığı yerde Gvadar derin limanının inşası başka türlü anlaşılmaya izin vermeyecek içeriktedir. Keza İran'ın da Herat ve Orta Asya bağlantılı demiryolunun çıkış kapısı niteliğindeki Çabahar derin limanını işletmeye açması bölgenin sıklet merkezinde önemli değişimlerin yaşanacağını göstermesi muhtemeldir. Umman'ın Dukm derin limanı ise gelecek on yıllarda Singapur limanının yerini alacağına olan inanç kuvvetli bir şekilde dile getirilmektedir.³⁵ Öyle ki 2019 yılının Haziran ayında Umman açıklarında seyir halindeyken iki petrol tankerinin saldırıya uğraması Umman'ın konumunu göstermesi bakımından Türk hariciyesinin bir kınama metni yayımlaması dikkat çekicidir.³⁶ Kınama metninde yer alan 'ticari gemi' vurgusu ise küresel ekonomiye atfı akla getirmektedir. Oysa Türkiye'nin bölgede İran ve Körfez ülkelerinden ayrı

³⁴ Emin Akseki, *Oman's Foreign Policy Between 1970-2008*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 107.

³⁵ Youssef Igrouane, "Duqm: Oman's Emerging Port City", 7 Ağustos 2019, <https://insidearabia.com/duqm-omans-emerging-port-city/> (Erişim Tarihi 22 Eylül 2019).

³⁶ "Umman Körfezi'nde İki Petrol Tankerine Düzenlenen Saldırı Hk.", 13 Haziran 2019, http://www.mfa.gov.tr/no_168_-umman-korfezi-ndeki-petrol-tankerine-duzenlenen-saldiri-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi 4 Eylül 2019).

olarak coğrafi ve kültürel olarak Asya ile Afrika arasında kalan Umman üzerinden yeni politikalar şekillendirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Türkiye'nin Somali ve diğer başkentlerde büyükelçilik açmasıyla Afrika'da diplomatik varlık göstermeye çalışması bölgede hem fiziki hem de zihni derinliklere ulaşan Umman'la çeşitli katmanlarda ittifaklar kurmasını makul kılmaktadır. Umman'ın bilhassa Doğu Afrika'daki siyasi varlığının 19. yüzyılın sonlarına değin sürmesi ülkenin Afrika'daki derin etkisini de akla getirmektedir. Keza Doğu ve Orta Afrika'daki Arapça konuşan toplulukların buldukları ülkelerdeki ekonomik ve siyasi güç merkezleri olmaları da Umman'ın zihni konumunu dikkat çekici bir seviyede ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir. Buna karşın Türkiye'nin Afrika açılımlarının kısmen tarihi arka plan dolayısıyla Kuzey Afrika ile sınırlı kalması nüfuzu nispeten zorlaştırmaktadır.

Türkiye hem Arap yarımadasında hem de yarımadanın hinterlandı durumundaki Asya Alt Kıtası ve Doğu Afrika bölgesinde yüzyıllık zaman sonrasında daha kısıtlı ve seyrek bir görünüm vermektedir. Her ne kadar bölgede diplomatik olarak varlık göstermiş olsa da ticari ve sosyal alanlardaki nüfuz istenilen nitelik ve büyüklükte olmaktan uzaktadır. Arap ülkelerindeki tarihi bağların benzerinin daha eskide kalması ayrıca bunları gündeme getirecek ilişkilerin yoğun bulunmaması arzu edilen bağlantıların kurulmasını da zorlaştırmaktadır. İran ve Suudi Arabistan gibi kısmen ve bazı alanlarda rekabet yaşanan ülkelerin varlığı da sosyal politikaların istenilen seviyelere çıkarılmasına engel olmaktadır. Benzer gündem ve politik arka planların varlığı Türkiye'nin hem bölgede hem de civar alanlarda yeni politik ve kültürel açılımları zorunlu kılmaktadır.

Türkiye için Umman söz konusu edildiğinde Âl-i Said ailesinin içindeki muhtemel sultan adaylarından ikisinin öncelikle hesaba katılması gerekmektedir. Çünkü iki bakımdan Umman'daki Teymur kolunun Türkiye ile olan bağlantıları önem kazanmaktadır. Zira Esad bin Tarık bin Teymur ile kardeşi Talal bin Tarık bin Teymur'un Türklerle bir kan bağı bulunmaktadır. Tevsik edilememiş olsa da Talal bin Tarık bin Teymur'un eşinin de Türk asıllı olduğu bir Türk gazetesinden öğrenilmektedir.³⁷ Aslında bu bağ meselesinin büyükbaba ile başlayan bir serüveni mevcut bulunmaktadır. Öyle ki söz konusu bu serüven Teymur bin Faysal'ın İstanbul doğumlu Kamile Hanım ile 1920'de yine İstanbul'da evlenmesiyle başlamaktadır. Evlilik 1921'de Bombay'da sona erse de söz konusu bu birliktelikten boşanma sonrası Tarık bin Teymur doğmuştur. 1980 yılında Londra'da vefat eden Tarık bin Teymur'un İstanbul'da doğduğu, 1920-1932 yılları arasında da İstanbul'da yaşadığı ve burada İngiliz okuluna devam ettiği bilinmektedir.³⁸ Hatta ilerleyen dönemlerde ekonomik zorluklar yaşayan

³⁷ Sadi Özdemir, "Umman Sultanı Kabus'un İki Yeğenin Annesi Türk", 25 Ocak 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/umman-sultani-kabus-un-iki-yegeninin-annesi-turk-3840040> (Erişim Tarihi 9 Kasım 2019).

³⁸ Raghid al-Solh, *The Sultanate of Oman, 1939-1945*, Reading, Ithaca Press, 2000, s. 154.

Kamile İlgiray'ın bu bağı dolayısıyla yetkililerden yardım talepleri de kayıtlarda yer almaktadır.³⁹ Sonrasında ise oğullarından Talal bin Tarık İstanbul'da bulunduğu sırada Tahire isimli bir Türk hanımla evlenmiştir. Talal bin Tarık ile Kays bin Tarık ise İstanbul'daki Haydarpaşa Lisesi'nde eğitim görmüşlerdir.⁴⁰ Bu gibi önemli hususların ele alınıp Umman ile her bakımdan ilişkilerin geliştirilerek çeşitlendirmesi ve derinleştirilmesi tarihi bir zorunluluk olarak Türkiye'nin gündeminde yerini almaktadır. Öyle ki, böylece, Türkiye Orta Doğu'da Umman ile yeni bir zemin oluşturmanın yollarını arama imkanlarını daha kolay bulabilir.

Sonuç

Öncelikle Umman'ın, Asya alt kıtası ile Çin'in yanı sıra Orta Doğu politiğinin izlenmesinde Türkiye için uzak kontrol noktası şeklinde değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan tasarlanacak stratejilerin uzak erimli ve gelecek on yıllara erişecek şekilde planlanması gerekmektedir. Son tahlilde hem Orta Doğu politiğinin hem de Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" projesinin izlenebilmesinin ve gerektiğinde de aktif rol alınabilmesinin bu stratejilere bağlı olduğu iddia edilebilir. Bu yüzden her şart ve durumda Umman ile yakın ilişkiler kurmanın Türkiye'nin gelecek perspektifinde bir yeri olmalıdır.

Umman önemini Hürmüz Boğazı'nın güneyindeki konumu, Suudi Arabistan ve İran gibi bölgenin iki güçlü ülkesiyle hem komşu olması hem de iyi ilişkiler kurması, ayrıca Asya Alt Kıtası ve Doğu Afrika'yla da tarihi ilişkileri bulunmasından almaktadır. Böylesi bir durum kimi ülkeler için dezavantajlı bir profil çizse de Umman yukarıda anılan bağları nedeniyle uluslararası alanda manevra kabiliyeti yüksek bir rol izlemektedir. Öyle ki temas halindeki coğrafyalarla geliştirdiği özel ilişkiler Umman'a tarafsız olma gibi bir konum sağlamış, bu tarafsızlık da Umman'a etkin politika yapma imkanını sağlamıştır. Bu yüzden Türkiye'nin Asya Alt Kıtası, Orta Doğu ve Doğu Afrika perspektifinde Umman'a bir rol vermesi menfaatlerinin bir gereği olarak telakki edilebilir.

Türkiye uzun erimli stratejilerinde Umman'a yer verirken iki unsur üzerinde hazırlıklar yapmalı ve farklı senaryolar üreterek ülke ile temasını kesintisiz sürdürmelidir. Bu çerçevede içinde ilk etapta dikkatle takip edilmesi gereken alan hükümdarlığın kime geçeceğine ilişkin çeşitli senaryoların üretilmesi olmalıdır. Bu bakımdan oldukça hasta olduğu bilinen Sultan Kabus'un vefatı sonrasında hazırlık yapılmalıdır. Sultan Kabus sonrasında kimin Umman hükümdarı olacağı kesin olarak bilinmemekle birlikte kurallar gereği Âl-i Said hanedanının Teymur kolundan olacağı ihtimali kuvvet kazanmaktadır. Bu yüzden Umman'daki idarenin Tarık bin Teymur'un oğulları ve sonrasında da torunları arasından devam etmesinin muhtemel olacağı öngörülebilir. Dolayısıyla Tarık bin Teymur'un gelecek vaat eden iki oğlunun politik figür olarak

³⁹ J. E. Peterson, *Oman in the Twentieth Century: Political Foundations of an Emerging State*, (y.y.), Routledge, 2017, 66.

⁴⁰ "Oman: The Al-Busaid Dynasty: Genealogy", <https://www.royalark.net/Oman/oman9.htm> (Erişim Tarihi 11 Eylül 2019).

değerlendirilmesi ve bu iki figürün hem ticari hem de politik ilişkilerin kurulmasını destekleyeceği tasarlanabilir. Gerektiği durumlardaysa informal ilişkilerin de konuya dahil edilmesi ve işbirliğinin muhakkak tarihi ve entelektüel bağlar üzerinden ilerletilmesine dikkat edilmelidir.

Umman'ın salt tek tip bir inanç ve milletten oluştuğu düşünülmemeli politikalar çeşitlilik vurgusu çerçevesinde geliştirilmelidir. Kuşkusuz Türkiye'nin gelecek projeksiyonlarında sadece Âl-i Said hanedanı bulunmamalı, ayrıca yerel kabilelerle de ilişkilerin kurulmasına özen gösterilmelidir. Zira Sultan Kabus'un tüm modernleşme ve ulusal birlik kurma çabalarına karşın Umman'ın halen bölgesel, dini ve mezheplere göre ayrılmış bir topluluk olma ihtimali hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu bakımdan Türkiye'nin ülkedeki farklı güç merkezleri ve bilhassa yerel kabilelerle temas halinde olmasının gerekliliği menfaatleri ile yakından alakalıdır.

Türkiye'nin Umman ile yakınlaşmasında kültürel politik enstrümanlar da kullanılmalı, bilhassa Türk kültürüne ilişkin kurum ve kuruluşlar tanıtımda etkin bir biçimde planlamalıdır. Kültürel çerçeve içinde Umman eğitim kurumlarında eğitilmiş genç nüfus ile temasların kurulması gerekmektedir. Çünkü Sultan Kabus'tan sonra iktidara gelecek olan yeni sultan pek çok ötelenmiş sorunun yanı sıra eğitilmiş gençlerin merkezinde olacağı problemlerle de karşı karşıya kalacaktır.

Kaynakça

- Akseki, Emin, *Oman's Foreign Policy Between 1970-2008*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Bakeer, Ali ve Giorgio Cafiero, "Will Geopolitical Instability Strengthen Omani-Turkish Relations?", 5 Kasım 2018. <https://research.sharqforum.org/2018/10/05/will-geopolitical-instability-strengthen-omani-turkish-relations/> (Erişim Tarihi 4 Kasım 2019).
- Bilge, Mustafa I., "Uman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, Ankara, Türkiye Diyanet İslam Vakfı, 2012, s. 140-144.
- DEİK: *Dış İlişkiler Ekonomik Kurulu: Umman Ülke Bülteni*, Ekim 2017. <https://www.deik.org.tr/uploads/oman.pdf> (Erişim Tarihi 28 Ekim 2019).
- Dokoupil, Martin, "Succession Question Fuels Uncertainty in Oman", 24 Mayıs 2012, <https://www.reuters.com/article/us-oman-succession-idUSBRE84N0K420120524> (Erişim Tarihi 20 Kasım 2019).
- Eickelman, Dale F., "Kings and People: Oman's State Consultative Council", *Middle East Journal*, Cilt 38, No 1, 1984, s. 51-71.

- Farooq, Khesraw Omid, "Chabahar Port: A Step Toward Connectivity for India and Afghanistan", 3 Temmuz 2019, <https://thediplomat.com/2019/07/chabahar-port-a-step-toward-connectivity-for-india-and-afghanistan/> (Erişim Tarihi 19 Ekim 2019).
- Hussain, Sajid, *Politico-Strategic and Economic Importance of Gwadar Port-Pakistan*, [y.y.], LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015.
- Igrouane, Youssef, "Duqm: Oman's Emerging Port City", 7 Ağustos 2019, <https://insidearabia.com/duqm-omans-emerging-port-city/> (Erişim Tarihi 22 Eylül 2019).
- "Jordan Criticises Oman Comments on Easing Israel's Fears for Its Future", 7 Nisan 2019, <https://www.thenational.ae/world/mena/jordan-criticises-oman-comments-on-easing-israel-s-fears-for-its-future-1.845898> (Erişim Tarihi 5 Kasım 2019).
- Kaylani, Nabil M., "Politics and Religion in Uman: A Historical Overview", *International Journal of Middle East Studies*, Cilt 10, No 4, 1979, s. 567-579.
- Landen, Robert Geran, *Oman since 1856: Disruptive Modernization in a Traditional Arab Society*, Princeton, Princeton University Press, 1967.
- Lees, Kevin A., "Nobody Knows Who'll Be in Charge after Oman's 'Founding Fathers'", 31 Temmuz 2016, <https://nationalinterest.org/feature/nobody-knows-wholl-be-charge-after-omans-founding-father-17195?page=0%2C1> (Erişim Tarihi 4 Kasım 2019).
- Lloyd, Euan ve Leith Al-Ali, "The Development of Rail Infrastructure Projects in the GCC", 30 Eylül 2019, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=cc46565f-07e1-42e1-b78f-b1b2ea1995e4> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2019).
- Louër, Laurence, *Transnational Shia Politics: Religious and Political Networks in the Gulf*, London, Hurst Publishers, 2008.
- Lutz, Benjamin "Oman's Imminent Succession Crisis: A Look into its Role in the Region", 15 Ağustos 2018. <https://www.meirss.org/omans-imminent-succession-crisis-look-role-region/> (Erişim Tarihi 22 Kasım 2019).
- Neubauer, Sigurd, "Succession in Oman: Clues But No Clarity", 17 Mart 2017, <https://agsiw.org/succession-in-oman-clues-but-no-clarity/> (Erişim Tarihi 21 Kasım 2016).
- "Oman: The Al-Busaid Dynasty: Genealogy", <https://www.royalark.net/Oman/oman9.htm> (Erişim Tarihi 11 Eylül 2019).
- "Oman's Succession: After the Sultan", 4 Ekim 2014, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2014/12/04/after-the-sultan> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2019).
- O'Reilly, Gerry, *Aligning Geopolitics Humanitarian Action and Geography in Times of Conflict*, Cham, Springer, 2019.

- Özdemir, Sadi, "Umman Sultanı Kabus'un İki Yeğenin'in Annesi Türk", 25 Ocak 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/umman-sultani-kabus-un-iki-yegeninin-annesi-turk-3840040> (Erişim Tarihi 9 Kasım 2019).
- Peterson, J. E., "The Nature of Succession in the Gulf", *Middle East Journal*, Cilt 55, No 4, 2001, s. 580-601.
- Peterson, J. E., *Oman in the Twentieth Century: Political Foundations of an Emerging State*, (y.y.), Routledge, 2017.
- Plekhanov, Sergey, *A Reformer on the Throne: Sultan Qaboos bin Said al Said*, [y.y.], Trident Press, 2004.
- Rabi, Uzi, "Majlis al-Shura and Majlis al-Dawla: Weaving Old Practices and New Realities in the Process of State of Formation in Oman", *Middle Eastern Studies*, Cilt 38, No 4, 2002, s. 41-50.
- Rippenburg, Carol J., *Oman: Political Development in a Changing World*, Westport, Praeger, 1998.
- Siegfried, Nikolaus A., "Legislation and Legitimation in Oman: The Basic Law", *Islamic Law and Society*, Cilt 7, No 3, 2000, s. 359-397.
- Sevier, Caroline, "The Cost of Relying on Aging Dictators", *Middle East Quarterly*, Cilt 15, No 3, 2008, <https://www.meforum.org/1923/the-costs-of-relying-on-aging-dictators> (Erişim Tarihi 11 Kasım 2019).
- al-Solh, Raghid, *The Sultanate of Oman, 1939-1945*, Reading, Ithaca Press, 2000.
- Sperandio, J. P., *Travel Letters from an American Living in the Middle East-Bahrain and Other Travel Tales*, [y.y.], Trafford, 2011,
- Tennet, James, "Who will Take Over From Sultan Qaboos, Arab World's Longest-Serving Ruler?", 28 Kasım 2015, <https://www.ibtimes.co.uk/who-will-take-over-sultan-qaboos-arab-worlds-longest-serving-ruler-1530757> (Erişim Tarihi 28 Ağustos).
- "Umman Körfezi'nde İki Petrol Tankerine Düzenlenen Saldırı Hk.", 13 Haziran 2019, http://www.mfa.gov.tr/no_168_-umman-korfezi-ndeki-petrol-tankerine-duzenlenen-saldiri-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi 4 Eylül 2019).
- Valeri, Marc, "Nation-Building and Communities in Oman since 1970: The Swahili-Speaking Omani in Search of Identity", *African Affairs*, Cilt 106, No 424, 2007, s. 479-496.
- Valeri, Marc, *Oman: Politics and Society in the Qaboos State*, London, Hurst and Company, 2009.
- Valeri, Marc, "Oman and the Succession of Sultan Qaboos", 3 Aralık, 2014, <https://www.hurstpublishers.com/oman-succession-sultan-qaboos/> (Erişim Tarihi 1 Kasım 2019).
- Verne, Julia ve Detlef Müller-Mahn, "Introduction: Zanzibar as a Transcolality", Steffen Wippel (ed.), *Regionalizing Oman: Political, Economic and Social Dynamics*, Leipzig, Springer, 2013, s. 75-89.

“Vicar of Arabia Celebrated the Inauguration of the New Church in Oman, a Land to Discover”, 9 Ekim 2019, <http://www.asianews.it/news-en/Vicar-of-Arabia-celebrated-the-inauguration-of-the-new-church-in-Oman,-a-land-to-discover-47962.html> (Erişim tarihi 20 Kasım 2019).

Yoel, Benjamin, “Oman’s Economic Diversification from Oil and “Omanization” Policies”, 24 Aralık 2018, <https://dayan.org/content/omans-economic-diversification-oil-and-omanization-policies> (Erişim Tarihi 5 Kasım 2019).

SUMMARY

Oman is a strategically important Middle Eastern country located in the southeastern corner of the Arabian Peninsula. The importance of its position stems from a physical as well as a mental state. Its mental importance comes from the fact that it is a country where opposites face when it comes to both the world and the Middle East. Oman has to be followed carefully as it includes these differences and becomes one of the key countries of the Middle East. Although Oman has an important role in the Middle East politics, it is not adequately discussed and has not been used sufficiently as an instrument in Turkey's Middle East policy. This mental distance may be due to both geographical factors and special alliances of Oman. Nevertheless, with its special alliances and balanced international connections, Oman has a character and potential for which it can be included in a cooperation progress by Turkey in terms of both the Middle East and Asia Subcontinent policies.

Oman, which has a historical position, continues to be important both in terms of world economy and world politics. Therefore, the political situation of Oman, which is located at the intersection of international trade routes and fault lines, is being carefully monitored by the world. The fact that Sultan Kabus, the Sultan of Oman, who has established strategic relations with the Western world in all respects, is extremely ill, poses a problem for the Middle East. Because Sultan Kabus does not have a successor or does not point to a candidate, it is necessary to consider the fate of a country like Oman which stands on fragile balances. The fact that Oman has a delicate duty in world politics has also made its future a point to be considered. Therefore, it is important to predict what will happen in the country after Sultan Kabus, who has serious health problems.

It can be foreseen that Oman after Sultan Kabus period will continue occupying a prominent position for Turkey in terms of the protection of interests in the Gulf region and the Middle East as it does now. However, the handicaps caused by the occasional disagreements with the dominant actors especially in the Middle East can be overcome with the cooperation with countries that have the ability to cooperate with different sides such as Oman. In this

regard, Turkey's focusing on Oman and developing and implementing new strategies after Sultan Kabus constitute essential in the framework of future targets.

As it is stated above, it can't be said that Turkey has established deep and historical ties with Oman similar to those with other Arab countries. In this sense, Oman is a relatively distant country to Turkey and its international strategies. Although Sultan Kabus visited Turkey in 1989 and Suleyman Demirel in 1997 and Abdullah Gül in 2010 visited Oman, this distance has not yet been resolved. Trade relations between Turkey and Oman are developing within the framework of oil and oil products. According to DEİK data until 2017, trade between the two countries is on the basis of petroleum and raw material products. Said ratios unfortunately did not show the desired degree of rise and the development and commercial prevalence occurring in the Middle East has not been seen in Turkey-Oman relations. Although at various times between Oman and Turkey, economic and trade agreements were signed, the desired density has not yet been reached. Oman, despite its various contract works and narrow trade relations, is still a far country for Turkey. However, this approach should change and Oman should have a place in Turkey's future projections. This obligation has two main and overt political and economic reasons.

Turkey trying to have a diplomatic presence in Africa by opening embassies Somalia and other capitals enables it to create alliance at various levels with Oman as it reaches both geographical and mental depths within the region. The political presence of Oman, especially in East Africa, continuing until the end of the 19th century, suggests the country's profound influence in Africa. Likewise, the fact that the Arabic-speaking communities in East and Central Africa are centers of economic and political power in their countries also make it necessary to address Oman's mental position at a remarkable level. However, partly due to historical background, Turkey's Africa initiative being limited with North Africa makes it difficult to maintain influence.

Turkey after a hundred years of time shows a restricted and rare influence both in the Arabian Peninsula and the Asian Subcontinent and East Africa region which can be considered as the hinterland of the peninsula. Although its diplomatic presence in the region, the influence of Turkey in the commercial and social spheres is far from being of the desired quality and magnitude. The fact that the historical ties with the Arab countries are very old and the lack of intense relations to bring them back to the agenda make it difficult to establish the desired connections. The presence of countries such as Iran and Saudi Arabia, between whom there is competition in some areas, also hinders the increase of social policies to the desired levels. The presence of similar backgrounds and political agendas makes it necessary for Turkey to have new political and cultural expansions in both the region and surrounding areas.